

**THE INVESTIGATION OF TURKISH
LINGUISTIC MARKERS OF EVIDENTIALITY
BETWEEN 3-6-YEAR-OLD CHILDREN**

**Türkçedeki Kaynak Göstergelerinin 3-6 Yaş Grubu Çocuklarda
İncelenmesi¹**

Zeynep Zeliha BAYAZIT²

Seda SONKAYA³

Abstract

Linguistic markers of evidentiality can be defined as expressions of whether an information is acquired directly or indirectly. This distinction is coded in grammatical structure in languages which reflects 'evidentiality indicators' such as Turkish. Taking into consideration that Turkish linguistic markers of evidentiality are acquired in early stages of life, so it is expected that Turkish-speaking children can be claimed to be sensitized to distinctions between knowledge acquired through direct experience versus knowledge acquired indirectly through inference or linguistic report, and between well-assimilated knowledge based on general event representations versus new knowledge. This recommends that using an evidential language might create sensitivity to information source and the relation between source and knowledge formation. Based on this supposition, the main purpose of our study was to investigate the linguistic markers of evidentiality between 3-6 years-old Turkish children. It was supposed that source monitoring and the use of evidentiality markers would develop with age. This study aimed to investigate the use of linguistic markers of evidentiality. Twenty mono-lingual Turkish children whose ages was between 3-6-year-old, was participated in our research. Direct Experience Task, Inference Task and Reportative Task was performed for assessment of Turkish linguistic markers of evidentiality. Results of the Direct Experience Task, children of all ages could use the -DI inflection correctly, but in the other two language tasks younger children displayed lower performance than older children in using the correct Turkish evidentiality markers.

Key words: Turkish linguistic markers of source, language development, 3-6 years children

Öz

Kaynak göstergeleri, dildeki bir bilginin doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı edinildiğinin ifadesi şeklinde tanımlanabilir. Dillerde edinilen bilginin kaynağının belirtilmesi hem sağlıklı bir iletişim kurulması hem de

¹ Bu çalışma, Samsun 19 Mayıs İlçesi Cumhuriyet İlkokulu Tarafından yürütülen Maarif Projesi kapsamında elde edilen verilerin bir kısmından yararlanılarak üretilmiştir.

² Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

³ Okul Öncesi Öğretmeni, Samsun 19 Mayıs Cumhuriyet İlkokulu

konusan kişinin verdiği bilginin doğruluğuna ilişkin duruşunu ifade etmesi ve bilginin gerçekliğine dair yaklaşımını yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Türkçe gibi bilgi kaynağını belirten 'kaynak göstergeleri' olan dillerde bu ayırım dilbilgisel yapıda kodlanmaktadır. Dildeki kaynak göstergelerinin erken edinildiği göz önünde bulundurulduğunda Türkçe konuşan çocukların 3 yaşında dilde "doğrudan edinilmiş - çıkarımla varılmış bilgi", "genel olay temsillerine dayanan - sözel temsillere dayanan bilgi" ve "özümsemiş - yeni bilgi" arasındaki farkları ayırt edebildikleri söylenebilir. Dildeki kaynak göstergelerinin ayırımının yaşla birlikte paralel olarak gelişeceği düşünülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada 3-6 yaş grubu çocuklarının Türkçedeki kaynak göstergelerini kullanım yeterliliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Samsun 19 Mayıs Cumhuriyet İlkokulu anaokulunda eğitimine devam eden 3-6 yaş aralığındaki 20 öğrencinin katıldığı araştırmamızda Türkçedeki kaynak göstergelerinin kullanımını ölçmek amacıyla Doğrudan Deneyimin Anlatımı, Sözel Bildirimden Edinilen Bilginin Anlatımı ve Çıkarımla Edinilen Bilginin Anlatımı testleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonunda çocukların doğrudan deneyimin aktarımında daha başarılı oldukları, sözel bildirimde ve çıkarımla edinilen bilginin aktarımında ise 3-4 yaş grubundaki çocukların 5-6 yaş grubundaki çocuklara göre daha başarılı oldukları izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçedeki kaynak göstergeleri, çocuklarda dil gelişimi, 3-6 yaş grubu çocuklar

Giriş

Dil, hem iletişim hem de bilişsel süreçler açısından aynı ölçüde gerekli olan bir temsil sistemidir. Son yıllarda dili, dilden bağımsız gelişen bilişsel yapı ve sadece kavramların ifadesine yarayan bir araç olarak ele alan Piagetçi görüşe dayanan çalışmaların yerini dilin kavramsal gelişimdeki biçimlendirici rolünü de inceleyen araştırmalar almıştır (Astington ve Baird, 2005; Ögel-Balaban, Aksu-Koç ve Alp, 2012). Nitekim Slobin (2003) de dillerin içerdikleri zorunlu ayırımlarla konuşanların farklı ayrıntılara yönlendirdiğini; dolayısıyla dil ediniminin aynı zamanda "konuşmak için düşünme"nin de öğrenildiği bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir (Slobin, 2003). Yeni-Whorfcu diye kabul edilen bu yaklaşım, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren özellikle diller ve kültürlerarası karşılaştırmalı çalışmaların hız kazanmasına zemin oluşturmuştur (Ögel-Balaban....[ve başk.], 2012:24).

Dillerde edinilen bilginin kaynağının belirtilmesi hem sağlıklı bir iletişim kurulması hem de konuşan kişinin verdiği bilginin doğruluğuna ilişkin duruşunu ifade etmesi ve bilginin gerçekliğine dair yaklaşımını yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Türkçe gibi bilginin kaynağını belirten 'kaynak göstergeleri' olan dillerde bu ayırım dilbilgisel yapıda kodlanmaktadır. Diğer bir deyişle, konuşan her seferinde, aktardığı bilginin doğrudan gözlem, bir veriden çıkarım veya başkasından duyma gibi farklı tür bilgi edinim yollarından hangisine dayanılarak ileri sürüldüğünü zorunlu olarak belirtmektedir. Dolayısıyla her tümce ifade ettiği içeriğe ek olarak bu içeriğe nasıl ulaşılmış olduğunu da belirtmektedir. Bu anlamda dildeki bir bilginin doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı edinildiğinin ifadesi şeklinde tanımlanabilen 'kaynak göstergeleri'nin anadili ediniminin ilk aşamalarından itibaren kazanılması beklenmektedir.

Kaynak göstergelerinin belirttiği ayırımlar dillere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Japoncadaki kaynak göstergeleri sözel bildirim yoluyla edinilmiş bilgiyi diğer yöntemlerle edinilmiş bilgiden dilbilgisel kodlamayla ayırırken kuzeybatı Amazonda konuşulan Tariana dilindeki kaynak göstergeleri görsel algı, görsel olmayan algı, çıkarım, sözel bildirim ve varsayım olmak üzere beş değişik kaynak arasındaki farkı belirlemektedir (Aikhenvald ve Dixon, 2003; Matsui ve Fitneva, 2009). Türkçede ise bilginin kaynağı eylemlere getirilen zaman-görünüş kiplik çekim ekleriyle dilbilgisel yapıda kodlanmaktadır.

Türkçedeki kaynak göstergeleri dört bilgi edinim yolu arasındaki ayırımı belirtmektedir (Aksu-Koç, 2009). Bunlardan geçmiş zaman eki olan -DI doğrudan deneyimle edinilen bilgiyi göstermek için kullanılmakta ve gerçeğin temsili içerir. Örneğin "Bardak

kırıl-dı” ifadesindeki -DI, aktarılan bilginin kişinin doğrudan deneyimlediği bilgi olduğunu yansıtmaktadır. Bir diğer zaman-görünüş-kiplik eki olan -mİş ise algılanan bir kanıttan çıkarım yoluyla dolaylı edinilen bilgiyi belirtmekte ve konuşan kişinin zihinsel temsillerinde bir değişiklik olduğunu göstermektedir. Örneğin “Bardak kırıl-mış” ifadesindeki -mİş kaynak göstergesi, kişinin bardağın kırılma sürecini görmediği halde bardağın cam kalıntılarını gördükten sonra kırılmış olduğuna dair yaptığı çıkarımı (inference) belirtmektedir. Kiplik eki (I)mİş ise sözel bildirim yoluyla dolaylı edinilen bir bilgiyi aktarmaktadır. Örneğin “Yol yapılmı-ş” ifadesindeki (I)mİş eki, bu bilginin kişinin bireysel deneyimi yoluyla değil, başkasının sözel bildirim vasıtasıyla edinildiğini ifade etmektedir. Sesteş olan -mİş/(I)mİş eklerinin hangi anlamı taşıdığı ise kullanım bağlamında (context) açıklık kazanmaktadır. Kaynak göstergelerinden -DIr ise kişinin bilgi birikiminden mantıksal çıkarım yoluyla vardığı sonucu belirtmekte ve genellenmiş zihinsel temsillere dayanan bilgiyi yansıtmaktadır. Örneğin “Bina yıkıl-mış-tır” ifadesindeki -DIr eki kişinin binanın yıkılma sürecini doğrudan gözlemediği ve yıkılma sürecine dair hiçbir fiziksel kanıt olmadığı halde daha önceki bilgilerinden yaptığı mantıksal çıkarımı ifade etmektedir. Bu konuda yapılan deneysel çalışmalar, dildeki kaynak göstergelerinin belli bir sıra ile edinildiğini göstermektedir (Ögel-Balaban...[ve başk.], 2012:24).

Boylamsal yöntemle doğal konuşma ortamından elde edilen verilerin incelenmesiyle yapılan çalışmalar Türkçe edinen çocukların 1;6-2;0 yaş dolayında ilk edindikleri ekin doğrudan edinilen bilgiyi ifade eden -DI olduğunu, 2;0-2;6 yaş civarında ise -mİş ekinin gözlemlenen bir veriden çıkarım yoluyla edinilen bilgiyi aktarmada kullanıldığını ortaya koymaktadır (Aksu-Koç, 2006, 2009; Ögel-Balaban...[ve başk.], 2012). Yine bu araştırmalarda (I)mİş ekinin sözel bildirim yoluyla edinilen bilgiyi belirtmede ve -DIr ekinin mantıksal çıkarım yoluyla ulaşılan bilgiyi ifade etmede kullanımının ise 2;6 ile 3;0 yaş arasında gözlemlendiği belirtilmektedir. Bu bulgular kaynak göstergelerinin dilbilgisel olarak kodlandığı diğer dillerde yapılan çalışmalar ile de paralellik göstermektedir. Nitekim, Bulgarca (Fitneva, 2009), Korece (Choi, 1995), Japonca (Matsui, Yamamoto ve McCagg, 2006), ve Çince (Lee ve Law, 2001) yapılan çalışmalarda da dildeki kaynak göstergelerinin benzer bir sıra ile ve hemen aynı yaş döneminde edinildiği belirtilmiştir (Choi, 1995; Fitneva, 2009; Matsui ve Fitneva, 2009; Ögel-Balaban...[ve başk.], 2012). Bu gelişimsel değişim üç yaşın başlarında çocukların doğrudan edinilen bilgi temsilleri ile dolaylı edinilen bilgi temsillerini ayırt edebilmeye başladıklarını göstermektedir. Deneysel yöntem kullanılarak yapılan çalışmalarda kaynak göstergelerinin ediniminin daha geç yaş aralıklarında ortaya çıktığı belirtilmekle birlikte yine aynı sıranın izlendiğine dikkat çekilmektedir (Proust ve Fortier, 2018; Vulchanova ve van der Zee, 2013). Bu bulgulardan hareketle, kaynak göstergelerinin işlevleri açısından farklılaşarak hem anlama hem de üretme düzeyinde kullanımlarının okulöncesi dönemde iyice gelişmesi beklenmektedir. Literatürde çeşitli dillerde kaynak göstergelerinin incelendiği çalışmalar olmasına rağmen, zorunlu dilbilgisel kodlama gerektiren Türkçede bu tip çalışmalar sınırlı kalmıştır. Buradan hareketle yapılması gerek duyulan bu araştırmada Türkçeyi anadili olarak edinen 3-6 yaş grubu çocuklarda bilginin doğrudan mı dolaylı olarak mı edinildiğini belirten kaynak göstergelerinin kullanımı incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Çalışma, Samsun ili 19 Mayıs ilçesi Cumhuriyet İlkokulunda eğitimine devam eden 3-6 yaş grubundaki 20 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. 3-yaş grubundaki 2 kız ve 3 erkek çocuğun yaş ortalaması 43.3 ay (S = 3.43, ranj = 36-46 ay), 4-yaş grubundaki 3 kız ve 2 erkek çocuğun yaş ortalaması 52.6 ay (S = 3.59, ranj = 47.5-58.5 ay), 5-yaş grubundaki 4 kız ve 1 erkek çocuğun yaş ortalaması 60.7 ay (S = 3.42, ranj = 60-71 ay) ve 6-yaş

grubundaki 2 kız ve 3 erkek çocuğun yaş ortalaması 72.4 aydır (S = 3.35, ranj = 72-83.5 ay). Örneklem grubu öğretmenleri tarafından gelişimsel bir sorunu olmadığı belirtilen çocuklardan oluşturulmuştur. Uygulamaya geçmeden önce çalışma için gerekli izinler alınmış ve dahil edilen tüm öğrencilerin velileri gönüllü onam formunu imzalamışlardır.

2.1. Uygulama

2.1.1. Doğrudan Deneyimin Anlatımı Testi

Bu testte uygulayıcı çocuğa oyuncaklarla bir oyun senaryosu sergileyerek oyuncak bir bebeğin bornozunu çıkarmış, onu küvete sokmuş, saçını şampuanla yıkamış, daha sonra bebeği küvetten çıkarak kurulamış, giydirmiş, saçını taramış ve uykuya yatırmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Doğrudan Deneyimin Anlatımı İşlemi için yapılan senaryo uygulaması

Senaryonun tamamlanmasının hemen ardından uygulayıcı, çocuktan gözlemediği bu senaryoyu kendisine anlatmasını istemiş ve çocuğun anlatımında **-DI** kaynak göstergesini kullanmasını beklemiştir. Senaryonun ilk sergilenişinden sonra çocuk gözlemediklerini anlatmazsa senaryo uygulayıcı tarafından en fazla iki kez daha tekrar edilmiştir. Senaryonun üçüncü kez sergilenmesinden sonra çocuk senaryoyu yine anlatmazsa işleme son verilmiştir. Bu işlemin değerlendirilmesinde güvenilirliği sağlamak için değerlendiriciler arası güvenilirlik çalışması yapılmıştır. **-DI** kaynak göstergesinin doğru olarak kullanıldığı fiil sayısının kullanılan toplam fiil sayısına oranı yüzde olarak hesaplanmış ve **-DI** kullanım puanı oluşturulmuştur.

2.1.2. Sözel Bildirimden Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemi.

Sözel bildirimden elde edilen bilginin anlatımı işlemi için uygulayıcı çocuğa **-DI** geçmiş zaman ekini kullanarak bir öyküyü anlatmıştır. Deneyci kendi anlatımından hemen sonra çocuktan ona anlattıklarını geri anlatmasını istemiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Sözel Bildirimden elde edilen bilginin aktarımı İşlemi için yapılan uygulama

Çocuk anlatılan olaydaki en az dört noktayı geri anlatamazsa deneyici olayı tekrar anlatmış ve çocuktan geri anlatmasını istemiştir. Çocuk olaydaki dört noktayı yine geri anlatamazsa deneyici olayın anlatımını son kez tekrarlamıştır. Çocuğun bu anlatımda (I)mIş ekini kullanması beklenmektedir. Öğretmen daha önceden bu işlem sırasında çocukla konuşurken (I)mIş ekini kullanmaması konusunda uyarılmıştır. Bu işlemin değerlendirilmesinde güvenilirliği sağlamak için değerlendiriciler arası güvenilirlik çalışması yapılmıştır. (I)mIş kaynak göstergesinin doğru olarak kullanıldığı fiil sayısının kullanılan toplam fiil sayısına oranı yüzde olarak hesaplanmış ve (I)mIş kullanım puanı oluşturulmuştur.

2.1.3. Çıkarımla Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemi

Uygulayıcı çocuklara içinde beş tane sağlam oyuncak olan poşeti göstermiştir. Çocuklar oyuncakları incelemişlerdir. Daha sonra uygulayıcı, önceden anlaştığı yardımcısından çocukların gözü önünde poşeti kapının önüne koymasını istemiş ve öğrenciler başka alanda oyun oynamak üzere serbest bırakılmıştır. Tüm öğrencilerin, yardımcının oyuncak poşetini kapının önüne koyduğunu görmesi sağlanmıştır. Uygulayıcı önceden anlaştığı yardımcısından oyuncaklardan birini parçalarına ayırmasını istemiştir. Bu sırada parçalanmış oyuncak öğrenciler görmeden poşetin içine bırakılmıştır. Bir süre sonra uygulayıcı çocuklarla incelediği oyuncak poşetini tekrar sınıfa getirmiş ve her çocuğun poşetin içine bakmadan bir oyuncak seçmesini istemiştir. Uygulamada, öğrenciden durum değişikliğini farkederek çıkarım yapması beklenmiş ve -mIş çekim ekini kullanarak ürettiği cümleler gözlenmiştir. Farklı oyunlar tasarlanarak bu süreç 4 kez tekrarlanmıştır.

3. BULGULAR

Kaynak göstergelerinin kullanımının yaşla birlikte artacağı hipotezi her dil işlemi için ayrı ayrı sınanmıştır. Doğrudan Deneyimin Anlatımı İşlemi'ndeki -DI kullanım puanı bağımlı değişken, cinsiyet ve yaş bağımsız değişken, çocuğun deneyde gözlemlediği senaryoyu anlatırken kullandığı kelime sayısı ise kovaryans değişkeni olarak kovaryans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları yalnız cinsiyetin anlamlı temel etkisi olduğunu ortaya koymuştur ($F_{1,75} = 7.70$, $p < .01$, kısmi $\eta^2 = .09$). Bulgular kızların (Ort. = 68.10, $S = 44.18$) erkeklere (Ort. = 89.46, $S = 30.69$) göre -DI kaynak göstergesinin kullanımında daha başarılı olduklarını göstermiştir.

Sözel Bildirimden Edinilen Bilginin Anlatımı İşleminde elde edilen verilerin analizi için (I)mIş kullanım puanı bağımlı değişken, cinsiyet ve yaş bağımsız değişken, çocuğun kendisine anlatılan olayı başkasına rapor ederken kullandığı kelime sayısı ise kovaryans değişkeni olarak kovaryans analizi yapılmıştır. Kovaryans değişkeninin anlamlı temel etkisi bulunmuştur ($F_{1,65} = 5.30$, $p < .05$, kısmi $\eta^2 = .08$). Bu değişkenden bağımsız olarak yaşın anlamlı temel etkisi olduğu saptanmıştır ($F_{3,65} = 6.47$, $p < .01$, kısmi $\eta^2 = .23$). Tukey HSD uyarlaması kullanılarak yapılan analiz sonrası karşılaştırmalar (I) mIş kullanım puanının 3 ve 4 yaş grubundaki çocuklarda 5 ve 6 yaş grubundaki çocuklara nazaran daha düşük olduğunu göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Doğrudan Deneyimin Anlatımı, Sözel Bildirimden Edinilen Bilginin Anlatımı ve Çıkarımla Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemleri'nde Doğru Kaynak Göstergesi Kullanım Puanlarının Yaşa Göre Dağılımı

YAŞ	-DI	(I)mİş	-mİş
	Ort ± ss	Ort ± ss	Ort ± ss
3	63,87±43,78	36.89±35.81	63.95±32.05
4	85.21±31.78	41.12±39.14	81.56±23.63
5	87.54±29.45	74.98±26.76	72.85±34.28
6	67.45±43.89	82.67±23.67	92.54±10.78

Çıkarımla Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemi'ndeki verilerin analizi için -mİş kullanım puanı bağımlı değişken, cinsiyet ve yaş bağımsız değişken olarak varyans analizi yapılmış ve -mİş kullanım puanında yaşın temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{3,78} = 3.71$, $p < .05$, kısmi $\eta^2 = .15$). Dunnett C uyarlaması sonrası yapılan karşılaştırmalarda -mİş kullanım puanının 3 yaş grubundaki çocuklarda 6 yaş grubundaki çocuklara göre daha düşük olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Çocukların üç dil işlemindeki başarı düzeylerini karşılaştırmak için ayrıca çalışmamızda yaş ve dil işlemi türü bağımsız değişken, kaynak göstergelerinin kullanım puanları bağımlı değişken olarak alınarak karma model varyans analizi yapılmış ve kaynak göstergelerinin kullanımında yaşın ve dil işlemi türünün anlamlı temel etkisi olduğu bulunmuştur (sırasıyla $F_{3,63} = 6.43$, $p < .01$, kısmi $\eta^2 = .21$ ve $F_{2,62} = 9.79$, $p < .01$, kısmi $\eta^2 = .23$). Yine bulgularımız yaş ile dil işleminin ortak etkisinin de anlamlı olduğunu ortaya koymuştur ($F_{6,124} = 3.02$, $p < .01$, kısmi $\eta^2 = .15$).

Çalışmamızda her yaş grubu için üç ayrı eşli örneklem t-testi uygulanmıştır. Bulgularımız 3 - 4 yaş grubundaki çocukların Doğrudan Deneyimin Anlatımı İşlemi'ndeki -DI kullanım puanının, Çıkarımla Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemi'ndeki -mİş kullanım puanı ve Sözel Bildirimden Edinilen Bilginin Anlatımı İşlemi'ndeki (I)mİş kullanım puanlarına göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yine bulgularımız 5 yaş grubundaki çocukların -DI kullanım puanının (I)mİş kullanım puanına göre daha yüksek olduğunu ancak 6 yaş grubundaki çocukların -mİş kullanım puanının -DI kullanım puanına göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Tablo 1). Bu fark, 6 yaş grubundaki çocukların -DI ekini doğru olarak kullanamamalarından değil, daha çok olayı gözlemlerken aktaran bir izleyici bakış açısını ifade eden -Iyor ekini kullanmayı seçmelerinden kaynaklanmıştır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada dil ile düşüncenin arayüzüne bir örnek olarak kaynak göstergelerinin 3-6 yaş grubu çocuklardaki gelişimi incelenmiştir. Çalışmamızın bulguları, bilginin hangi yöntemle edinildiğini saptamada 3 yaş grubundaki çocukların, 4-6 yaş grubundaki çocuklara göre daha düşük başarı gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgular, bilgi kaynağına ait belleğin 4-5 yaş döneminde geliştiğine işaret etmekte ve görsel algı, sözel bildirim, imgeleme ve çıkarımın kaynak olarak saptanmasını araştıran çalışmalarının sonuçları ile paralellik göstermektedir (Aksu-Koç, 2009; Ögel-Balaban.[ve başk.], 2012; Papafragou, 2010).

Bilginin farklı kaynaklardan edinilebildiğinin kavranması zihinsel temsillerin kökenlerini belirleme yetisinin önemli bir parçasıdır (Lakusta ve Landau, 2012). Çocuklar çok erken

yaşlardan itibaren farklı yöntemlerle bilgi edinseler dahi bilgi kaynakları ile bilgi edinimi arasındaki ilişkiyi anlamakta zorlanmaktadırlar. Nitekim Perner (1993)'in bilgi edinim modelinde de çocuğun dış dünyaya dair bilgilerini ilk olarak görsel deneyimlerine dayanarak oluşturduğu belirtilmektedir. Yine bu modele göre görsel deneyimlerle elde edilen bu bilgiler daha sonraki aşamada zihinde tekrar düzenlenip şekillendirilerek gerçeğin temsilleri ile ilişkilendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuk kendi zihinsel temsillerini dışarıdaki gerçeklik ile karşılaştırıp, alternatif modelleri değerlendirerek anlamlandırmaktadır. Çocuklar 4-yaş civarında yeni bir aşamaya geçmekte ve zihinsel temsillerinin, dış dünyaya dair kendi zihinlerinde ürettikleri modeller olduğunu anlamaya ve bu modellerin nasıl oluşturulduğunu çözmeye çalışırlar yani zihinsel durumlarına dair üst-temsiller oluştururlar (Perner, 1991). Perner'in modeli açısından bakıldığında, bilgi kaynağını doğru olarak saptayabilmek için çocuğun bir taraftan bilginin içeriğine dair temsili zihninde tutması, diğer taraftan da üst temsillerine dayanarak bu bilginin kaynağına ulaşması gerekmektedir. Bu anlamda küçük çocukların kaynak saptamadaki düşük başarı oranlarının üst-temsil kurmadaki yetersizliklerinden, daha büyük çocukların başarılarının ise üst-temsilsel modellerini kullanmadaki yetkinliklerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Çalışmamızın bulguları, çocukların kaynak göstergelerini doğru kullanımlarının kaynak belleğini ölçen işlemlerdeki başarı düzeyini yordayacağı beklentisini kısmi olarak desteklemektedir. Zira çalışmamızda (I)mİş ekinin doğru kullanımının sözel bildirim yoluyla edinilen bilginin kaynağını hatırlama başarı düzeyini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her iki durumda da edinilen bilginin hem içerik hem de kaynak açısından dilsel temsillerle kaydedilip saklandığı düşünüldüğünde bu bulgunun anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Türkçedeki kaynak göstergelerinin kullanımının zorunlu olması, bireylerin bir bilgiyi aktarırken doğru eki seçmelerini de gerekli kılmaktadır. Çünkü bu dilbilgisel seçim aynı zamanda aktarılan bilginin kaynağına ait zihinsel temsili de yansıtmaktadır. Türkçe edinen çocuklar günlük ilişkilerinde kaynak göstergelerinin anlamlarına uygun bağlamlardaki kullanımlarına maruz kalmaktadırlar (Ögel-Balaban.[ve başk.], 2012:76). Bu kullanımları anlamlandırarak ve kendileri de kaynak göstergelerini uygun bağlamlarda kullanmaya başlayarak bu eklerin işlevlerine dair örtük bir anlayış kazanmaktadırlar. Çocukların -DI eki ile kodlanmış olarak başkasından duydukları bilgileri kendi anlatımlarında (I)mİş ekiyle ifade edebilmeleri, bilginin kayıt sırasında kaynağına göre ayrıştırılmasını ve kodlanmasını göstermektedir. -DI ekiyle ifade edilmiş bir bilgiyi (I)mİş ekiyle kodlayarak saklamak çocukların zihinlerinde farklı temsilleri ayrı olarak tutmalarına yardımcı olmakta ve bu aşamada kaynak belirleme yetisinin temelleri atılmaktadır. Bu anlamda kaynak belleği ile (I)mİş ekinin doğru kullanımı arasındaki ilişkinin, bu tür eklerin zihinsel temsillerde bilginin kaynak farkları gözetilerek saklanmasına yardımcı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Kaynak belleğinin görece erken gelişimi, kaynak göstergelerine ilişkin üst-dilsel becerilerin gelişimine de katkıda bulunmaktadır (Aksu-Koç, 2009:62). Kaynak göstergeleri olan ve olmayan dilleri edinen 6 yaş grubu çocuklar arasındaki fark kapansa da, dilde bu yapıların varlığı uzun vadede zihinsel bir alışkanlık yaratıp konuşanların bilginin kaynağına dikkat etmelerine yol açmaktadır. Kaynak göstergeleri olmayan İngilizcede Drumney ve Newcombe (2002) tarafından 3-5 yaş grubundaki 20 çocuk üzerinde çalışmada anadili olarak İngilizce edinen 4 yaş grubu çocuklarda kaynak hatırlama başarı düzeyi % 24.10 bulunmuştur (Drumney & Newcombe, 2002). Bu bulgular, bizim araştırmamızın bulgularıyla karşılaştırıldığında kaynak göstergeleri bulunan Türkçeyi anadili olarak edinen çocukların (% 40.30) İngilizce edinen çocuklara oranla daha yüksek

başarı gösterdiklerini ortaya koymaktadır. İki gruptaki çocukların kısmi kaynak belleğini gösteren doğru kaynak belirleme oranları ile deney-içi hata yapma oranlarına birlikte bakıldığında Türkçe edinen çocukların (% 75.16) kaynak hatırlama oranlarının İngilizce edinenlerinkine (% 35.2) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkçe edinen çocuklar (% 22.52) İngilizce edinenlere (% 59.2) oranla daha az deney-dışı hata yapmışlardır. Bu karşılaştırma kaynak göstergeleri kullanımının kaynak belleğinin gelişiminin özellikle erken dönemlerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bilişsel süreçler ve iletişim için gerekli temel bir yeti olan kaynak belleğinin gelişimi evrensel olarak 4-6 yaş aralığında görülmektedir. Çalışmamızda da görüldüğü gibi kaynak göstergeleri gibi dilbilgisel yapılar, bir çevresel faktör olarak bu gelişim sürecini tetikleyip farklı bilgi kaynaklarını ayırtırmayı kolaylaştırmaktadır

Çalışmamızın bulguları -mİş ve (I)mİş eklerinin kullanımı ile bilginin hangi yöntemle edinildiğini saptama arasında anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Ancak, çocukların -DI, -mİş ve (I)mİş eklerinin edinim sırası ile görsel algı, kanıttan çıkarım ve sözel bildirim kaynak olarak doğru saptama sırası gelişimsel açıdan benzerlik göstermektedir. -DI ekinin -mİş ekinden, her ikisinin de (I)mİş ekinden daha erken edinilmesine paralel olarak görsel algının kaynak olarak saptanmasının kanıttan çıkarıma, kanıttan çıkarımın ise sözel bildirimle göre daha kolay olduğu görülmektedir (Ögel-Balaban...[ve başk.], 2012:34). Görsel algı ve sözel bildirimden bilgi edinme yoluyla oluşan zihinsel temsiller, -DI ve (I)mİş eklerinin kullanımı için gerekli olan zihinsel temsillerle örtüşmektedir. Yine, kanıttan çıkarım sonucu oluşan zihinsel temsiller -mİş ekinin gerektirdiği zihinsel temsillerden farklılık göstermektedir. Türkçede bu tür bilgi, diğer bir kaynak göstergesi olan -DIr ile kodlanmaktadır. -mİş ekinin kullanımı ise bu çalışmada doğrudan gözlemlenmemiş bir süreç sonucunda nesnelere oluşan görsel değişikliklerden yola çıkarak nedensel süreçlere dair çıkarım yapılmasını gerektirmektedir. Bu durum, çıkarım durumuyla örtüşmemektedir. Sonraki yapılacak çalışmalarda bu iki farklı tür çıkarımın kaynak olarak saptanması ile -mİş ve -DIr kaynak göstergelerinin kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesinin literatüre katkı sağlaması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Papafragou ve arkadaşlarının (2007) kaynak belleği ile kaynak göstergeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında Korece edinen çocukların sözel bildirimden edinilen bilgiyi kodlayan kaynak göstergesini (-tay) kullanım yetileri ile sözel bildirim bilgi kaynağı olarak saptama yetileri arasında yaşın etkisi kontrol edildikten sonra anlamlı bir ilişki bulunduğu belirtilmiştir (Papafragou,.. [ve başk.], 2007). Bu bulgu çalışmamızdaki (I)mİş kullanımı ile sözel bildirim yoluyla edinilen bilginin kaynağının saptanması arasındaki ilişkiyi gösteren bulguyla örtüşmekte ve kaynak belleği ile kaynak göstergeleri arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Aynı çalışmada kaynak göstergelerini anlama ile kaynak belleği arasında anlamlı bir ilişki saptanamadığı belirtilmiştir (Papafragou,..[ve başk.], 2007:12). Bu durumun kaynak göstergelerini anlamayı ölçen deneylerin aslında üst-dilsel becerileri ölçüyor olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Nitekim dildeki kaynak göstergelerinin üretiminin ve anlaşılmasının ölçülmesindeki zorluklar ve kaynak belleğini ölçen işlemlerdeki farklar düşünüldüğünde yeni ölçme tekniklerinin kullanılacağı çalışmaların yapılmasının faydalı olabileceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak bulgularımız, dilde kaynak göstergelerinin kullanımının çocukları bilginin kaynağına karşı hassaslaştırarak kaynak belleğinin gelişim sürecinde etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca bulgularımız dil ve düşünce arasındaki ilişkinin, gelişimin farklı evrelerinde farklı yönlerde etkin olabileceği sonucu da ortaya koymuştur. Dil ile bilişsel süreçler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların genellikle diller arası yapılan çalışmalardan oluştuğu görülmektedir (Erra & Gervain, 2016; Xiangjun & Yip, 2015).

Kaynak göstergeleri içeren ve içermeyen dilleri konuşan çocukların kaynak belleği gelişimini karşılaştıran diller arası çalışmaların bu araştırma alanına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aikhenvald, A. Y. ve Dixon, R. M. (2003). *Studies in evidentiality* (Sayı. 54): John Benjamins Publishing.
- Aksu-Koç, A. (2006). *The acquisition of aspect and modality: The case of past reference in Turkish*: Cambridge University Press.
- Aksu-Koç, A. (2009). *Evidentials: An interface between linguistic and conceptual development*: Psychology Press.
- Astington, J. W. ve Baird, J. A. (2005). *Why language matters for theory of mind*: Oxford University Press.
- Choi, S. (1995). The development of epistemic sentence-ending modal forms and functions in Korean children. *J Modality in grammar discourse*, 165-204.
- Drumme, A.B. ve Newcombe, N. S. (2002). Developmental changes in source memory. *J Developmental Science*, 5(4), 502-513.
- Erra, R. G ve Gervain, J. (2016). The efficient coding of speech: Cross-linguistic differences. *J PLoS One*, 11(2), e0148861.
- Fitneva, S. A. (2009). Evidentiality and trust: The effect of informational goals. *J New directions for child adolescent development*, 2009(125), 49-62.
- Lakusta, L. ve Landau, B. (2012). Language and memory for motion events: Origins of the asymmetry between source and goal paths. *J Cognitive science*, 36(3), 517-544.
- Matsui, T. ve Fitneva, S. A. (2009). Knowing how we know: Evidentiality and cognitive development. *J New directions for child adolescent development*, 2009(125), 1-11.
- Ögel-Balaban, H., Aksu-Koç, A. ve Alp, I. E. (2012). Kaynak belleği ile dildeki kaynak göstergeleri arasındaki ilişkinin 3-6 yaş çocuklarında incelenmesi. *J Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 26.
- Papafragou, A. (2010). Source-goal asymmetries in motion representation: Implications for language production and comprehension. *J Cognitive science*, 34(6), 1064-1092.
- Papafragou, A., Li, P., Choi, Y. ve Han, C.-h. (2007). Evidentiality in language and cognition. *J Cognition*, 103(2), 253-299.
- Perner, J. (1991). *Understanding the representational mind*: The MIT Press.
- Proust, J. ve Fortier, M. (2018). *Metacognitive Diversity: An Interdisciplinary Approach*: Oxford University Press.
- Slobin, D. I. (2003). Language and thought online: Cognitive consequences of linguistic relativity. *J Language in mind: Advances in the study of language thought*, 157(1), 178.
- Vulchanova, M. ve van der Zee, E. (2013). *Motion encoding in language and space* (Vol. 6): Oxford University Press.
- Xiangjun, D. ve Yip, V. (2015). The linguistic encoding of space in child Mandarin: A corpus-based study. *J Linguistics*, 53(5), 1079-1112.